

I wieku po Chrystusie. Łukasz obierając za punkt wyjścia rzeczywistość moralną i religijną swego czasu, podkreśla etapową genezę i stopniowy rozwój kerygmy chrześcijańskiej. W chwili, gdy Kościół przeżywa kryzys identyczności apostołskiej, Łukasza jako reprezentanta ostatniego pokolenia pierwszego wieku chrześcijaństwa niepokoi tylko jedna troska — jak temu niebezpieczeństwu zapobiec? Dopiero w takim świetle zrozumiemy jego „obsesję” w podkreślaniu kontynuacji tego samego nauczania misyjnego, które od czasów apostołskich, a jeszcze ściślej od wydarzenia paschalnego aż do końca I wieku, zachowało swoją identyczność. Kierowany tym motywem sięga często do najbardziej archaicznych i jemu dostępnych materiałów tradycyjnych, wkłada je w usta autorytetów apostołskich Piotra i Pawła. Żywi głęboką cześć i szacunek dla heroicznego i fundamentalnego czasu, kiedy to H. Conzelmann nazwał „Die Mitte der Zeit” (Centrum czasu), historia Jezusa uwieńczona faktem zmartwychwstania.

Współczesna krytyka kazań misyjnych w Dziejach Apostolskich, jeśli nie chce popełnić błędów ostatnich lat, musi więc uwzględnić trzy elementy: materiały tradycyjne, wkład osobisty redaktora oraz sposób przekazywania Słowa Bożego pod koniec I wieku chrześcijaństwa; czasu, którego Łukasz był wiernym świadkiem.

Szczecin

KS. PAWEŁ CIESLIK

Ks. Tomasz Jelonek

ROLA DUCHA ŚWIĘTEGO WEDŁUG LISTU DO HEBRAJCZYKÓW

Powszechnie wiadomo, że List do Hebrajczyków niewiele miejsca poświęca Duchowi Świętemu¹. Potwierdzeniem tego jest skąpa ilość wypowiedzi, w których występuje termin *pneuma*, a oprócz tego oznacza on w Liście do Hebrajczyków, podobnie jak w innych pismach Nowego Testamentu, nie tylko Ducha Świętego, ale także inne byty duchowej natury.

Rozważania ilościowe, których nie sposób pominąć w analizie tekstu biblijnego, nie rozwiązują jednak problemu wagi odnośnie zagadnień. Dlatego trzeba podjąć próbę określenia roli Ducha Świętego, jaką przedstawia List do Hebrajczyków.

¹ Por. A. Jankowski, „Przez Ducha wiecznego” (Hbr 9, 14). *Próba uściślenia sensu pneumatologicznego tego zwrotu*, An Crac 3 (1971) 201.

Odpowiemy na pytanie, czy stosunkowo nieliczne miejsca, mówiące o Duchu Świętym, nie zawierają bardzo bogatej i istotnej treści. Wiemy bowiem, że Autor Listu do Hebrajczyków potrafi mówić w sposób niezwykle zwięzły, przekazując przy całej zwięzłości szeroko rozbudowany zasób informacji, który trzeba umieć odpowiednio wydobyć. Zostało pokazane, jak bogate określenie Kościoła zawarte jest w Hbr 12, 23a² oraz jak drobny fragment Listu (2, 3b. 4) streszcza w mistrzowski sposób dwa dzieła Łukasze, Trzecią Ewangelię i Dzieje Apostolskie³. Te doświadczenia upoważniają nas do podjęcia tematu, któremu List w porównaniu z przytoczonymi przykładami poświęca o wiele więcej uwagi.

1. TERMIN *PNEUMA* W LIŚCIE DO HEBRAJCZYKÓW

Rozważania rozpoczniemy od pewnych uwag statystycznych dotyczących występowania terminu *pneuma* w Liście do Hebrajczyków. Nie uściślając jeszcze jego znaczeń zauważamy, że termin ten występuje w Liście dwanaście razy. Nie jest to dużo, ale ma swoje znaczenie statystyczne. Zamiast rozważań „na wycucie”, jakie często podejmuje się w porównaniu danych liczbowych, odwołamy się do testu jednorodności przy próbach różnicznych⁴. Dla uzyskania odpowiedzi o statystycznej istotności różnicy częstotliwości występowania rozważanego terminu w Liście do Hebrajczyków, Trzeciej Ewangelii i Dziejów Apostolskich, wykonano obliczenia wartości funkcji testowej, której postaci nie będziemy tu przytaczać. Można ją znaleźć w wymienionej pozycji w odsyłaczu.

Obliczenia wykonano dla trzech par ksiąg:

- 1) List do Hebrajczyków i Dzieje Apostolskie,
- 2) List do Hebrajczyków i Ewangelia św. Łukasza,
- 3) Dzieje Apostolskie i Trzecia Ewangelia.

W wyniku obliczeń otrzymano odpowiednio trzy wartości funkcji testowej:

- 1) 2, 121
- 2) 0, 657
- 3) 12, 884.

Wnioski statystyczne wyprowadza się porównując otrzymane wartości funkcji testowej ze stabelaryzowanymi wartościami odpowied-

² Por. T. Jelonek, „Zgromadzenie pierworodnych zapisanych w niebiosach” Hbr 12, 23a. Przyczynek do eklezjologii Nowego Testamentu, An Crac 10 (1978) 167—182.

³ Por. T. Jelonek, Streszczenie dzieł Łukasze w Liście do Hebrajczyków, An Crac 12 (1980) w druku.

⁴ Por. W. Oktała, Elementy statystyki matematycznej i metodyka doświadczalności, Warszawa² 1966, 275n.

nich funkcji statystycznych. W naszym wypadku korzystamy z tablic tak zwanej funkcji *chi kwadrat*.

Wniosek uzyskany dzięki stosowanej metodzie jest może na nasze odczucie nieco zaskakujący. Okazuje się bowiem, że w pierwszym i drugim wypadku, czyli przy porównywaniu Listu do Hebrajczyków z jednym i drugim dziełem św. Łukasza, nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy o jednorodności. Mówiąc inaczej, nie można wykazać, że częstotliwość występowania terminu *pneuma* w obu dziełach jest istotnie różna. Natomiast w przypadku porównania obu dzieł Łukaszkowych między sobą okazuje się, że różnica częstotliwości występowania terminu jest istotna. W *Dziejach Apostolskich* występuje on wyraźnie częściej niż w *Trzeciej Ewangelii*.

Nie wnikając głębiej w sens przytoczonych wniosków, wyzwalamy się z apriorycznego przekonania o wybitnie znikomym uwzględnieniu terminu *pneuma* przez Autora Listu do Hebrajczyków w porównaniu z pismami św. Łukasza. Jak sprawa przedstawia się dokładniej będziemy starali się rozważyć w dalszym ciągu przeprowadzonych badań. Wspomniane badania statystyczne są przykładem zastosowań metod lingwistyki matematycznej do rozważań nad tekstem biblijnym⁵.

Stwierdziliśmy już na samym początku, że termin *pneuma* w Liście do Hebrajczyków nie zawsze oznacza Ducha Świętego. Z dwunastu zastosowań tego terminu w Liście tylko siedem odnosi się do Ducha Świętego, pozostałe pięć w dwu wypadkach odnosi się do aniołów, a w trzech do dusz ludzkich. Pogłębia to przekonanie o nielicznym wzmiankowaniu Ducha Świętego. Zauważyć jednak trzeba, że w porównywanych wyżej pismach św. Łukasza termin *pneuma* posiada również różne znaczenia. Dokładniejsza analiza pozwala stwierdzić, że w *Ewangelii św. Łukasza* termin ten procentowo w mniejszym stopniu odnosi się do Ducha Świętego, niż ma to miejsce w Liście do Hebrajczyków. W Liście tym ponad połowa zastosowań terminu dotyczy Ducha Świętego, w *Trzeciej Ewangelii* nieco poniżej połowy (siedemnaście na trzydzieści sześć). Oznacza on także ducha ludzkiego i duchy nieczyste. W *Dziejach Apostolskich*, które specjalnie są księgą Ducha Świętego, stosunek jest wyraźnie przesunięty na korzyść określeń Ducha Świętego, które stanowią około osiemdziesiąt procent znaczeń rozważanego terminu.

2. SIEDEM RAZY O DUCHU ŚWIĘTYM

Przejdziemy do analizy tych miejsc Listu, w których Autor używając terminu *pneuma* mówi o Duchu Świętym. Jak zauważyliśmy wyżej, w Liście jest siedem takich miejsc. Rozdzielimy je na dwie

⁵ Por. T. Jelonek, *Lingwistyka matematyczna jako narzędzie badania Pisma Świętego*, RBL 32 (1979) 56n.

grupy. Do pierwszej zaliczymy te miejsca, w których w różnych kontekstach mowa jest o Duchu Świętym w Jego relacji do chrześcijanina i dzieła Chrystusa. W grupie drugiej zajmujemy się trzema stwierdzeniami nawiązującymi do objawiającej się roli Ducha Świętego w związku z przekazem biblijnym.

a) *Rzeczywistość chrześcijańska a Duch Święty*

List do Hebrajczyków, jako wielkie wołanie o wierność, przedstawia rzeczywistość, do której przystępuje chrześcijanin. Ukazanie bogactwa tej rzeczywistości ma być motywem powstrzymującym przed odstępstwem. W tym kontekście przyjrzymy się wzmiankom o Duchu Świętym.

Rozdzielania Ducha Świętego — Hbr 2, 4

Autor Listu do Hebrajczyków w 2, 3b. 4 przedstawia w wielkim syntetycznym skrócie dzieje zbawienia obejmujące trzy stadia:

- 1) głoszenie zbawienia przez Pana,
- 2) umacnianie zbawienia przez świadków,
- 3) i poświadczanie zbawienia przez Boga.

Te trzy stadia, z których dwa ostatnie czasowo się pokrywają, nawiązują do treści Trzeciej Ewangelii (stadium pierwsze) i Dziejów Apostolskich (stadium drugie i trzecie). Ten krótki fragment, będący streszczeniem obu dzieł Łukaszkowych, zawiera — co w tym kontekście jest konieczne — wzmiankę o Duchu Świętym. Zauważmy, że tekst nawiązuje do trzech Osób Bożych. Syn Boży głosi zbawienie, Bóg Ojciec (*theos* z rodzajnikiem) poświadcza, a jednym z poświadczających dzieł są rozdzielania (liczba mnoga) Ducha Świętego.

Poświadczające dzieła Boga zostały zestawione w dwu charakterystycznych parach⁶. Pierwszą parę stanowią znaki i cuda. To określenie nawiązuje do tradycji deuteronomicznej, a w tym miejscu wskazuje na kontynuację ekonomii Starego Przymierza. Przerastającymi ją dziełami Boga są różnorakie moce i rozdzielania Ducha Świętego. Podkreślona w tych dziełach wielorakość wskazuje na wyższość i bogactwo ekonomii Nowego Przymierza. Przyczyną wyższości jest Duch Święty.

Występujący tu rzeczownik *merismos*, który oprócz tego występuje tylko raz w Nowym Testamencie także w Liście do Hebrajczyków (4, 12), może stanowić aluzję do sceny zesłania Ducha Świętego z Dziejów Apostolskich, gdzie czytamy o rozdzielonych (*diame-ridzomenai*) językach jakby ognia (2, 3)⁷.

⁶ Por. T. Jelonek, *Poświadczające dzieła Boga według Hbr 2, 4*, RBL 31 (1978) 16—22.

⁷ Por. C. Spicq, *L'Épître aux Hébreux*, (Études Bibliques), Paris² 1952, 2, 28.

Uczestnicy Ducha Świętego — Hbr 6, 4

Następna wzmianka o Duchu Świętym związana jest z przejmującą groźbą skierowaną do odstępców. Niemożliwą rzeczą jest odnowić ku nawróceniu tych, którzy zlekceważyli rzeczywistość Nowego Przymierza, w którą zostali wprowadzeni. Rzeczywistość ta jest przedstawiona jako oświecenie, zakosztowanie daru niebieskiego, uczestnictwo w Duchu Świętym, zakosztowanie piękna słowa Bożego i mocy przyszłego wieku. List do Hebrajczyków mówi tu o wejściu w tę rzeczywistość przez chrzest, osiągnięcie bowiem wszystkich wymienionych dóbr jest jednorazowe (hapaks i użyte aorysty). Chrześcijaнин staje się uczestnikiem Ducha Świętego.

Umieszczenie wzmianki o Duchu Świętym w centralnym miejscu wypowiedzi zdaje się podkreślać rolę Ducha Świętego we wszystkich pozostałych aspektach chrześcijańskiej rzeczywistości. Mówiąc inaczej, uczestnictwo w Duchu Świętym jest przyczyną sprawczą otrzymania pozostałych darów. Na korzyść tej hipotezy świadczą liczne w Liście do Hebrajczyków struktury literackie służące wyrażeniu pewnych myśli przez odpowiednie rozmieszczenie poszczególnych elementów wypowiedzi⁸.

Odnosnie rozważanego miejsca należy wziąć pod uwagę wiersze 4 do 6, stanowiące pod względem gramatycznym jedno rozbudowane zdanie. Charakterystyczne dla niego jest nagromadzenie imiesłowów, których można tu naliczyć aż siedem. Zasadnicza treść zdania zawarta jest w słowach: *adynaton gar ... parapesontas palin anakainidzein eis metañoian*. Kropki w przytoczonym tekście zastępują tę część zdania, która przedstawia rzeczywistość otrzymaną przez odstępców. Stali się jej uczestnikami, a później nią wzgardzili. Po frazie centralnej następuje jakby uwyrażnienie czym jest odstępcstwo. Jest ono ukrzyżowaniem Syna Bożego i wystawieniem Go na pośmiewisko. W najbardziej interesującej nas części zdania między *gar*, a *kai* poprzedzającym *parapesontas* wymienione są elementy rzeczywistości chrześcijańskiej. Jak widzieliśmy, jest ich pięć. Rolę łączników, a raczej rozdzielników pełni dwa razy łącznik *kai* i dwa razy partykuła *te*. Są one ułożone symetrycznie względem sformułowania *metochous genēthentas pneumatos hagiou*, która to część zdania zawarta jest pomiędzy dwukrotnie powtórzonym *kai*.

Poczynione tu uwagi usprawiedliwiają twierdzenie o centralnej pozycji wzmianki o Duchu Świętym i prowadzą do wypowiedzianego wniosku o istotnym znaczeniu Ducha Świętego w charaktery-

⁸ Na liczne struktury formalne, wchodzące w ściśle uporządkowany pod względem układu treści List do Hebrajczyków, zwraca uwagę A. Vanhoye w swej pracy *La structure littéraire de l'Épître aux Hébreux*, (Studia Neo-Testamentica 1), Desclée 1963. Przykład struktury treściowej pokazują w artykule „Dotykalne” i „Góra Syjon”. *Właściwa treść przeciwstawienia w Hbr 12, 18—24*, An Crac 9 (1977) 139—154.

stycie rzeczywistości otrzymanej na chrzcie. Duch Święty gwarantuje posiadanie darów, które chrześcijanin już tu zakosztował⁹.

Przez Ducha wiecznego — Hbr 9, 14

Dzieło Chrystusa zostało dokonane przez Ducha wiecznego¹⁰. On to działając jako *Spiritus Consummator*, sprawia pełnię chwały Chrystusa. Dzięki temu działaniu dzieło Chrystusa, który jest pośrednikiem Nowego Przymierza, przewyższa nieskończenie przymierze stare i zapewnia dostąpienie obietnicy tym, którzy wezwani są do dziedzictwa wiecznego. Skutki ofiary Chrystusa złożonej przez Ducha wiecznego są trwałe i duchowe.

Obelżywość wobec Ducha Świętego — Hrb 10, 29

Kolejne miejsce, którym należy się zająć, pod względem treści zbliżone jest do wypowiedzi z szóstego rozdziału. Kontekst wzmianki o Duchu Świętym zawiera równie groźne sformułowania. Dla tych, którzy grzeszą po otrzymaniu pełnego poznania prawdy, ofiara jest nieużyteczna, a czeka ich jedynie sąd i żar ognia (10, 26n). Straszna jest rzeczą wpaść w ręce Boga żyjącego (10, 31).

Przekroczenie nowego prawa jest cięższe od przestępstwa wobec Prawa Mojżeszowego, gdyż rzeczywistość, która zostaje znieważona, jest o wiele bogatsza. Grzech jest podeptaniem Syna Bożego, zbezczeszczeniem Krwi Przymierza i zniewagą Ducha Świętego. Syn Boży, Krew Przymierza i Duch Święty są jakby trzema świadkami potępiającymi grzesznika. Duch jednak nazwany jest Duchem łaski czyli rozdającym łaski. Grzesznik stawia się poza tym rozdawnictwem i dlatego ściąga na siebie srogą karę. Nas interesuje raczej rola Ducha Świętego, którą Autor ma na myśli stosując określenie *pneuma tēs charitos*.

Nowy Testament uczy o przeciwstawieniu Prawa Mojżeszowego i porządku łaski. Najwyraźniej może sformułowane to zostało przez św. Jana: *Podczas gdy Prawo zostało nadane przez Mojżesza, łaska i prawda przyszły przez Jezusa Chrystusa* (J 1, 17). Również w naszym miejscu wspomnienie o łasce występuje w kontraście z Prawem Mojżesza¹¹. Duch łaski to Sprawca większej doskonałości nowego przymierza.

⁹ Por. M. M. Bourke, *The epistle to the Hebrews*, w: *The Jerome Biblical Commentary*, praca zbiorowa, Prentice-Hall 1968, 2, 391.

¹⁰ Por. A. Jankowski, „Przez Ducha wiecznego”, art. cyt., passim.

¹¹ Por. J. Moffatt, *A critical and exegetical Commentary on the Epistle to the Hebrews*, (The International Critical Commentary), Edinburgh 1948, 151.

W rozważanym miejscu Duch Święty pojęty jest wyraźnie osobowo¹². Świadczy o tym użycie czasownika *enybridzein*, który oznacza obraźliwą postawę względem drugiej osoby.

Wspomniane cztery miejsca Listu do Hebrajczyków, choć są nieliczne, mają dużą wagę znaczeniową. Wzmianki o Duchu Świętym związane są z najważniejszymi tematami Listu. Podobnie jak zauważyliśmy centralne położenie wzmianki o Duchu Świętym w rozdziale szóstym względem jej kontekstu, należy podkreślić, że zaznaczenie udziału Ducha Świętego w dziele Chrystusa (9, 14) znajduje się w centralnej części całego Listu. Ponieważ List do Hebrajczyków zdradza bardzo konsekwentnie realizowaną konstrukcję, nie jest to fakt przypadkowy.

Podkreślenie roli Ducha Świętego znajduje się w samym centrum wywodów Autora. Nowość nowego przymierza i jego zasadnicza wyższość zostały sprawione przez Ducha Świętego. Dlatego jest On rozdzielany w dynamicznym procesie głoszenia, umacniania i poświadczania zbawienia, czyli przy inauguracji nowej rzeczywistości zbawczej. Ta inauguracja z rozdziału drugiego ma wymiary ogólne, inauguracja w skali jednostki (chrzest) związana jest także z Duchem Świętym, który sprawia w chrześcijaństwie nową rzeczywistość, wspinała i zobowiązująca. Dlatego odrzucenie jej jest osobistą obrazą Ducha Świętego.

W takim ujęciu nie dziwi nas fakt, że wzmianki o Duchu Świętym występują w kontekście szczególnego nawoływania do wierności. Rzeczywistość naznaczona działaniem i obecnością Ducha Świętego wymaga wierności, odstępstwo od takiej rzeczywistości jest czymś szczególnie niegodnym.

Takie ujęcie podkreśla rolę Ducha Świętego. W niewielu miejscach, ale rzeczywiście wiele zostało o Nim powiedziane. W wizji Autora zajmuje Duch Święty miejsce naczelne, choć oszczędność w sformułowaniach nie pozwala mu zbyt często wymieniać Ducha Świętego. Czy nie wyszłoby to na niekorzyść w przedstawieniu właściwej myśli? Przegadanie łatwo może zaszkodzić ekspresji wypowiedzi.

b) Duch Święty a Pismo święte

Omówiliśmy cztery spośród siedmiu miejsc Listu do Hebrajczyków, w których Autor wspomina o Duchu Świętym. Pozostałe trzy miejsca wskazują na relację Ducha Świętego i słowa Bożego zapisanego w Piśmie świętym.

¹² Por. A. Jankowski, *List do Hebrajczyków*, w: *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, praca zbiorowa, Poznań 1975, 1025.

Duch Święty mówi — Hbr 3, 7

Po wykazaniu wyższości Chrystusa nad Mojżeszem, podkreśleniu wierności Apostoła i Arcykapłana naszego wyznania, Jezusa, oraz stwierdzeniu, że jesteśmy domem Chrystusa, jeżeli zachowamy ufność i nadzieję (3, 1—6), rozpoczyna Autor przestrożę przed zwątpieniem w obietnicę. Rozpoczyna się ona od słów: *Dlatego, jak mówi Duch Święty*, po których zacytowany jest Psalm 95, 7—11, będący podstawą dłuższej homilii parenetycznej.

Mamy tu z jednej strony świadectwo wiary w natchnienie Pisma świętego, którego inspiratorem jest Duch Boży. Wiara ta, zgodna jest z rabinistyczną ideą natchnienia¹³ i z odpowiednią transpozycją odnośnie natury Ducha Świętego, przyjęta została przez autorów Nowego Testamentu (2 P 1, 21). Po dokonanych jednak poprzednio analizach miejsc wymieniających Ducha Świętego, trzeba powiedzieć coś więcej. To ten sam Duch Święty, który jest sprawcą doskonałości nowego przymierza i uczestniczy w inauguracji nowej rzeczywistości, przestrzega słowami natchnionego przez siebie Psalmu.

Przez słowa Pisma świętego bezpośrednio na wiernych działa Duch Święty¹⁴, który szczególnie w wizji św. Łukasza prowadzi ludzi ku Chrystusowi (Łk 2, 27) i wypełnieniu Bożego zadania (Dz 8, 39).

Duch Święty wykazuje — Hbr 9, 8

Autor Listu przedstawia przybytek starotestamentowy i obowiązujące w nim przepisy służby Bożej. Opis zaczerpnięty jest z ksiąg Starego Testamentu. Na tym tle wskazana jest rola Ducha Świętego jako Tego, który nie tylko jest poręką nieomyślności Pisma świętego, ale również odsłania symboliczny, typiczny sens rytu i jego znaczenie duchowe¹⁵.

Objawiająca się rola Ducha Świętego dotyczy dwu etapów Bożej ekonomii zbawczej. Jeden jest obrazem czasu *teraźniejszego*, a składa się w nim ofiary, nie mogące jednak udoskonalić w sumieniu tego, który spełnia służbę Bożą (9, 9). Porządek ten trwa do czasu właściwego ustawienia rzeczy (*kairos diorthōseōs*). Drugi etap jest zapoczątkowany zjawieniem się Chrystusa. Jak w całym Liście do Hebrajczyków tak i tutaj oba etapy leżą na jednej linii kontynuacji, drugi zdecydowanie przewyższa rzeczywistość pierwszego.

¹³ Por. J. Moffatt, *A critical and exegetical Commentary*, dz. cyt., 44.

¹⁴ Por. A. Jankowski, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., 1002.

¹⁵ Por. C. Spicq, *L'Épître aux Hébreux*, dz. cyt., 2, 253; A. Jankowski, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., 1017; G. W. Buchanan, *To the Hebrews*, (The Anchor Bible), New York 1972, 144.

Duch Święty, o którym Autor wspomina w tym miejscu, nie tylko jest Sprawcą doskonałości nowego porządku, co widzieliśmy w poprzednio rozważanych wypowiedziach Listu, lecz szczególnym interpretatorem dziejów zbawienia i ich biblijnej relacji.

Duch Święty daje świadectwo, mówiąc — Hbr 10, 15

Kontekst tej wypowiedzi, podobnie jak poprzednich, odnosi się do przeciwstawienia niewystarczalności ekonomii Prawa i doskonałości dzieła Chrystusa, który *usuwa jedną (ofiara), aby ustanowić inną* (10, 9) i *jedyną ofiarą udoskonalił na wieki tych, którzy są uświęceni* (10, 14). O tej sytuacji daje świadectwo Duch Święty.

To stwierdzenie jest wprowadzeniem cytatu z Księgi Jeremiasza (31, 33n) odnoszącego się do doskonałości nowego przymierza, którego prawa mają być włożone w serca i wypisane w umyśle. Nowe przymierze daje odpuszczenie grzechów, a zatem nie wymaga już więcej ofiary za grzechy.

Cytowany tekst proroka Jeremiasza w Liście do Hebrajczyków występuje już poprzednio w rozdziale ósmym w pełniejszym brzmieniu. Jest to cytat niezwykle ważny, dotyczy centralnego punktu religii chrześcijańskiej, mówi o nowym przymierzu i jego różnicy w stosunku do przymierza dawnego, na którym opierała się religia judaizmu¹⁶. Dla podkreślenia wagi tych słów Autor Listu cytuje je jako słowa Ducha Świętego¹⁷. Używając zwrotu *martyrei* nie tylko wprowadza stosowany przez Filona z Aleksandrii sposób biblijnej argumentacji¹⁸, lecz także wprowadza Ducha Świętego jako głównego sprawcę doskonałości nowego przymierza. Dostrzeżenie tej intencji Autora na podstawie wyżej już omówionej roli Ducha Świętego jest oczywiste.

Świadectwo Ducha Świętego należy nie tylko do porządku poznania na podstawie Pisma świętego, ale także do porządku ontycznego. Ontyczna wyższość nowego przymierza dokonuje się przez Ducha Świętego.

Rozważyliśmy trzy miejsca Listu do Hebrajczyków mówiące o Duchu Świętym w relacji do Pisma świętego. W dwu wypadkach wzmianka o Duchu Świętym jest wprowadzeniem do formalnego cytatu, w trzecim Duch Święty interpretuje typicznie dane Starego Testamentu. We wszystkich trzech przypadkach wspomnienie Ducha Świętego jest nie tylko potwierdzeniem wiary w natchnienie Pisma świętego, którego sprawcą jest Duch Boży. Wszystkie wskazują na dynamiczne działanie Ducha Świętego. Pismo święte cytowane jako wypowiedź Ducha Świętego, czy przez Niego interpreto-

¹⁶ Por. C. Spicq, *L'Épître aux Hébreux*, dz. cyt., 2, 310.

¹⁷ Por. S. Łach, *List do Hebrajczyków*, Poznań 1959, 237.

¹⁸ Por. J. Moffatt, *A critical and exegetical Commentary*, dz. cyt., 141.

wane, traktowane jest nie tylko jako produkt natchnienia, ale jako czynnik działania pneumatycznego i wciąż pod wpływem Ducha Świętego aktualizującego się objawienia.

Wszystkie trzy miejsca odnoszą się wraz ze swymi kontekstami do przeciwstawienia niedoskonałości starego przymierza i doskonałości nowego. Duch Święty mówiąc, okazując i świadcząc działa na korzyść doskonałości nowego przymierza. On ją sprawia. Dlatego oba formalne cytaty dotyczą istotnych pouczeń Listu, a słowa Pisma świętego włożone w usta Ducha Świętego należą do zasadniczych problemów rozwijanych przez Autora Listu do Hebrajczyków, jakimi są wędrówka, której typem była droga do Ziemi Obiecanej i przymierze nowe, zapowiedziane już w Starym Testamencie.

U św. Pawła sfera określona przez *pneuma* związana jest z emancypacją spod ekonomii Starego Prawa i Duch przeciwstawiony jest literze (Rz 2, 29; 7, 6; 2 Kor 3, 6). List do Hebrajczyków wskazuje przede wszystkim na kontynuację ekonomii zbawczej. Dlatego litera, wprowadzie w nieco innym niż Pawłowy sensie, jako to, co zostało napisane, staje się dzięki działającemu Duchowi drogą ku ukazaniu pełni nowego etapu zbawienia. Jest on doskonalszy, gdyż należy do porządku Ducha Świętego.

3. WNIOSKI KOŃCOWE

Wprowadzie List do Hebrajczyków stosunkowo mało miejsca poświęca Duchowi Świętemu, postawiliśmy pytanie o rolę, jaką w myśli Autora spełnia Duch Święty.

Okazuje się, że przezornie rzadko występujący w Liście termin *pneuma* pod względem częstotliwości występowania statystycznie nie różni się istotnie od częstotliwości w Trzeciej Ewangelii i Dziejach Apostolskich.

Chociaż nie zawsze *pneuma* oznacza Ducha Świętego, to jednak w siedmiu miejscach Autor Listu do Hebrajczyków mówi o Duchu Świętym.

Te siedem miejsc rozdzielone zostały na dwie grupy. Pierwsza zawiera wypowiedzi odnoszące się do Ducha Świętego w relacji do rzeczywistości chrześcijaństwa i dzieła Chrystusa, druga grupa to wypowiedzi o Duchu Świętym w związku z Pismem świętym.

Analiza poszczególnych wypowiedzi prowadzi do wniosku, że Duch Święty, o którym Autor nie mówi zbyt wiele, odgrywa zasadniczą rolę w teologii Listu. To On jest sprawcą wyższości i doskonałości nowego przymierza. Przeciwstawienie doskonałości nowego przymierza niedoskonałości starego jest główną myślą Listu, z której płyną wnioski praktyczne, a przede wszystkim wezwanie do wierności. Wzmianki o Duchu Świętym wiążą się ze wspomnianym prze-

ciwstawieniem i występują w kontekście natarczywego wezwania do wierności.

Nowy porządek jest porządkiem sprawionym przez Ducha Świętego. On go również gwarantuje i objawia. Prześledzenie zatem odnośnych miejsc Listu do Hebrajczyków pozwala zobaczyć istotną rolę Ducha Świętego, o którym w niewielu miejscach, ale wiele zostało powiedziane.

Autor Listu do Hebrajczyków docenia rolę Ducha Świętego, a siedmiokrotne Jego wzmiankowanie nabiera rzeczywiście symbolicznego znaczenia związanego z liczbą siedem. Rzeczywistość nowego przymierza, którą List do Hebrajczyków stara się gruntownie omówić, staje się pełna i doskonała dzięki Duchowi Świętemu. Jej obraz, dzięki siedmiokrotnemu przywołaniu Ducha Świętego, określonego także Duchem wiecznym i Duchem łaski, staje się wypełniony pneumatyczną treścią.

Nic więc dziwnego, że dusze ludzkie, które doszły do celu (12, 23), czyli weszły w sferę sprawioną przez Ducha Świętego, określone są nie terminem *psychai* lecz *pneumata*, przez który podkreślona jest ich łączność z *pneuma hagion*.

Kraków

KS. TOMASZ JELONEK

NOWOŚĆ

NOWOŚĆ

POLSKIE TOWARZYSTWO TEOLOGICZNE
W KRAKOWIE

wyd a ło

ANALECTA CRACOVIENSIA — t. XI — poświęcony
problematyce związanej z osobą św. Stanisława —
Biskupa i Męczennika

str. 672

zł 300.—

MARIAN PLEZIA, DOKOŁA SPRAWY ŚW. STANI-
SŁAWA — Studium źródłoznawcze

str. 151

zł 80.—